

# **ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ - ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ** **ΑΝΑΓΚΕΣ**

## **1. Γενικά**

Τα άτομα με αναπηρία είναι μία σημαντική κατηγορία του πληθυσμού, που αντιμετωπίζει συχνά προβλήματα κοινωνικού αποκλεισμού, στιγματισμού και αδιαφορίας, ή άνισης μεταχείρισης από το κοινωνικό τους περιβάλλον, εξαιτίας προκαταλήψεων σε βάρος τους.

Για το σκοπό αντιμετώπισης των προβλημάτων αυτών, η Ευρωπαϊκή Ένωση αλλά και άλλα κράτη έχουν ήδη λάβει σημαντικά νομοθετικά μέτρα προστασίας των ατόμων με αναπηρία. Από ουσιαστική άποψη, η κοινωνική προστασία των ΑμεΑ εντάσσεται στο διεθνές πλαίσιο κατοχύρωσης των κοινωνικών δικαιωμάτων, το οποίο εγκαινιάσθηκε με την Οικουμενική Διακήρυξη του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και συμπληρώθηκε με μια σειρά από διακηρύξεις και διεθνείς συμβάσεις, όπως είναι η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, η Διακήρυξη των Δικαιωμάτων των Ατόμων με Αναπηρία του ΟΗΕ, οι Πρότυποι Κανόνες του ΟΗΕ για την Εξίσωση των Ευκαιριών για τα ΑμεΑ, με αποκορύφωμα τη θεσμοθέτηση του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με τον οποίο η Ευρωπαϊκή Ένωση αναγνωρίζει και σέβεται το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία να επωφελούνται μέτρων που θα τους εξασφαλίζουν την αυτονομία, την κοινωνική και επαγγελματική ένταξη και τη συμμετοχή τους στον κοινοτικό βίο.

Στην Εκπαίδευση των ΑμεΑ, η οποία παρέχεται δωρεάν από το κράτος σε δημόσια σχολεία, ενώ η μορφή των σχολείων αυτών προσδιορίζεται από το είδος και το βαθμό των ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών των μαθητών αυτών.

Η επαγγελματική εκπαίδευση, κατάρτιση, προκατάρτιση, επανακατάρτιση εμπλέκεται με την παροχή εκπαιδευτικών υπηρεσιών στα άτομα με αναπηρίες. Η Ειδική Αγωγή επιχειρεί να αναπτύξει στρατηγικές επαγγελματικής εκπαίδευσης στα προτεινόμενα από την γενική τεχνολογική εκπαίδευση με τα Επαγγελματικά Λύκεια και τα τμήματα ένταξης σε αυτά ή σε Σχολικές Μονάδες Ειδικής Αγωγής (Σ.Μ.Ε.Α.), μέσα από τα Τεχνικά Επαγγελματικά Εκπαιδευτήρια Α΄ και Β΄ βαθμίδας Ειδικής Αγωγής και τα Εργαστήρια Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (Ε.Ε.Ε.Ε.Κ.).

Η προεπαγγελματική ετοιμότητα σε μαθητές ειδικής αγωγής με νοητικές αναπηρίες, αυτισμό, σοβαρά προβλήματα συμπεριφοράς, ηλικίας 14 - 22 ή και 24 χρόνων προσεγγίζεται με κριτήριο την παιδαγωγική αντιμετώπιση των σοβαρών δυσκολιών στη μάθηση με δομημένα διαθεματικά διδακτικά προγράμματα ειδικής αγωγής. Αυτά αναπτύσσουν ευέλικτες καινοτόμες δραστηριότητες μαθησιακής ετοιμότητας σύμφωνα με τις αρχές και τη φιλοσοφία του Πλαισίου Αναλυτικού Προγράμματος Ειδικής Αγωγής). Επίσης, επιδιώκεται τα άτομα με αναπηρίες (Α.Μ.Ε.Α.) και Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες να προαχθούν σωματικά, νοητικά, συναισθηματικά, κοινωνικά, ηθικά και αισθητικά στο βαθμό των δυνατοτήτων τους και να ενταχθούν στο σχολικό, επαγγελματικό και κοινωνικό περιβάλλον, μέσα σε κλίμα ισοτιμίας, ελευθερίας, ασφάλειας και σεβασμού της προσωπικότητάς τους. Τέλος, με την εκπαιδευτική υποστήριξη των Α.Μ.Ε.Α., σκοπεύεται η ανάπτυξή τους σε δεξιότητες σχολικής και μαθησιακής ετοιμότητας, κοινωνικής προσαρμογής, δεξιότητες συμμετοχής σε δημιουργικές δραστηριότητες και δεξιότητες προεπαγγελματικής ετοιμότητας.

Η σχολική ετοιμότητα υποστηρίζει τους μαθητές των Ε.Ε.Ε.Ε.Κ. να αναπτύξουν δεξιότητες επικοινωνίας με τον προφορικό λόγο ή με άλλες εναλλακτικές μορφές επικοινωνίας, να αναπτύξουν ψυχοκινητικές δεξιότητες, να καλλιεργήσουν τις νοητικές τους δυνατότητες, να οργανώσουν τον συναισθηματικό τους κόσμο και να προετοιμαστούν κατάλληλα για την αυθόρμητη ανάδυση των βασικών σχολικών δεξιοτήτων. Με αυτή την έννοια η ανάγνωση, η γραφή, η κατανόηση βασικών μαθηματικών εννοιών και πράξεων αποκτούν περιεχόμενο μέσα από την λειτουργική χρήση τους στη σχολική, επαγγελματική και κοινωνική ένταξη των Α.Μ.Ε.Α. Είναι γνωστό στην ειδική αγωγή ότι στην πλειοψηφία τους τα παιδιά με σοβαρές μαθησιακές δυσκολίες παρουσιάζουν διαταραχές στην ανάγνωση, διαβάζουν με μεγάλη δυσκολία, παραμένουν σε στάδιο αρχαρίων ή παρουσιάζουν νησιδες υποανάπτυξης. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην κοινωνική προσαρμογή των εφήβων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και πολλαπλές αναπηρίες για να γνωρίσουν το φυσικό, κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον, να αποδεχτούν το περιβάλλον τους και να γίνουν αποδεκτά από αυτό, να φτάσουν στο ανώτερο δυνατό επίπεδο αυτονομίας, βιώνοντας τη χαρά της δημιουργίας και της αισθητικής απόλαυσης με δημιουργικές δραστηριότητες αλλά και μαθαίνοντας να αξιοποιούν σωστά τον ελεύθερο χρόνο.

## **2. Εργαστήρι Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης**

Το **Εργαστήρι Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης** είναι αυτοτελές σχολείο ειδικής αγωγής και ανήκει στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Με την ίδρυση των Εργαστηρίων Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης, καλύπτεται το κενό το οποίο υπήρχε στην ειδική αγωγή για την ηλικία άνω των 14 ετών.

Οι μαθητές που φοιτούν στο Εργαστήρι Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης είναι ηλικίας 14 έως 22 ετών και η διάρκεια φοίτησης τους είναι 5 έως 8 χρόνια ανάλογα με τις ανάγκες του μαθητή. Στο Εργαστήριο Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης εφαρμόζονται προγράμματα προσαρμοσμένα στις ανάγκες των μαθητών, αξιοποιώντας τις ικανότητες τους, ώστε να επιτευχθεί η κοινωνική τους ένταξη και η επαγγελματική τους κατάρτιση.

Επιδιώκεται η αυτόνομη διαβίωση μέσω ειδικών προγραμμάτων υγιεινής, καθαριότητας, μαγειρικής, ραπτικής.

Τα μαθήματα που διδάσκονται ενδεικτικά :

- Γλώσσα
- Μαθηματικά
- Πληροφορική
- Γυμναστική
- Αισθητική αγωγή
- Μουσική
- Κοινωνική και επαγγελματική αγωγή.
- Ανθοκομία
- Κηπουρική

- Φυτική παραγωγή κ.α.

Ειδικότερα το Ε.Ε.Ε.Ε.Κ. έχει σκοπό τη δόμηση των εξατομικευμένων διδακτικών προγραμμάτων να συνδεθεί με τη λειτουργική χρήση των εργαλείων και των υλικών, τις πρακτικές δεξιότητες των επιμέρους εργαστηρίων, τη συμπεριφορά στην εργασία, την πρόσβαση στην αγορά εργασίας και τους κανόνες εργασίας. Η πρώτη περίπτωση αναφέρεται στην ανάπτυξη δεξιοτήτων αυτόνομης διαβίωσης του ατόμου σε σχέση με την αυτοεξυπηρέτησή του με έμφαση στη διαχείριση αγορών στο σούπερ μάρκετ σε τρόφιμα, σε προϊόντα ένδυσης, υπόδησης, ατομικής και οικιακής καθαριότητας. Η δεύτερη περίπτωση αναφέρεται στην ανάπτυξη δεξιοτήτων κηπουρικής με έμφαση στην καθαριότητα του κήπου, στο σκάψιμο και ίσιωμα του εδάφους, στη διαχείριση του χρόνου και της ποσότητας νερού στο πότισμα. Τέλος, η τρίτη περίπτωση αναφέρεται στην ανάπτυξη δεξιοτήτων σε υπηρεσίες γραφείου και δίνει έμφαση στη διαχείριση, ταξινόμηση και βιβλιοδεσία εγγράφων και βιβλίων.

Επίσης, σημαντική είναι η προσπάθεια των εκπαιδευτικών στο πλαίσιο της δόμησης των προγραμμάτων να επιχειρήσουν τη διάκριση στις περιοχές προεπαγγελματικής ετοιμότητας και στοχευμένης ανάπτυξης δεξιοτήτων αλλά και την κατανόηση της οπτικοποίησης του περιεχομένου τους, τολμώντας βιωματικές προσαρμογές στα βιβλιοτετράδια του μαθητή με δραστηριότητες μαθησιακής ετοιμότητας από τις κατευθύνσεις των εργαστηρίων

Σχετικά με την παιδαγωγική υποστήριξη της προεπαγγελματικής ετοιμότητας στις επιμέρους εργαστηριακές κατευθύνσεις θα παρατηρήσουμε διεπιστημονικούς, διαθεματικούς, ευέλικτους διδακτικούς στόχους, που μπορούν να υποστηριχθούν από κοινού με δραστηριότητες μαθησιακής ετοιμότητας και να κινητοποιήσουν το δυναμικό των συγκεκριμένων μαθητών.

### **Αναφέρουμε ένα παράδειγμα από το Εργαστήριο Κηπουρικής**

#### **Προεπαγγελματική ετοιμότητα Ανάπτυξη δεξιοτήτων κηπουρικής -με βοήθεια**

Μακροπρόθεσμος διδακτικός στόχος: Ο μαθητής να είναι σε θέση να περιποιείται ένα κήπο.

Μεσοπρόθεσμοι στόχοι: Να ανοίγει λάκους, να φυτεύει, να ποτίζει, να μεταφυτεύει, να σπέρνει, να λιπαίνει, να κλαδεύει, να κουρεύει γκαζόν, να γνωρίζει τις εργασίες κηπουρικής, να χρησιμοποιεί τα εργαλεία κηπουρικής, να εκτελεί εργασίες φυτοπροστασίας, να προφυλάσσεται από διαφόρους κινδύνους εργασίας, να εκτελεί τις εργασίες κηπουρικής σε εύλογο χρονικό διάστημα και με λογική σειρά, να είναι συνεπής, συνεργάσιμος, να οργανώνει το χρόνο του σε σχέση με τις εργασίες του.

Βραχυπρόθεσμος στόχος: Να καθαρίζει τον κήπο, να τον σκάβει και να ισιώνει το έδαφος.

Εργασιακό περιβάλλον: Εθελοντική εργασία στο πλαίσιο των πρακτικών εξωτερικών, μαθήματα σε κήπους και πάρκα της Δημοτικής Αρχής.

Οι βιωματικές προσαρμογές στο εργαστήριο ανάπτυξης δεξιοτήτων κηπουρικής εστιάζονται στη φροντίδα φυτών σε μικρές και μεγάλες γλάστρες και στη λειτουργική χρήση των εργαλείων.

Το Ε.Ε.Ε.Ε.Κ. λειτουργεί με στόχο την προετοιμασία των μαθητών., με προοπτική για τους απόφοιτους να εργάζονται σε προστατευμένα εργαστήρια ή ακόμα σαν βοηθοί ή και τεχνίτες στην ελεύθερη αγορά εργασίας ή το Δημόσιο.

Παράλληλα και ενισχυτικά σε όλα τα παραπάνω προγράμματα που υλοποιούνται εφαρμόζονται και προγράμματα:

- Ψυχοθεραπείας
- Ψυχοκινητικής
- Λογοθεραπείας
- Εργοθεραπείας
- Μουσικοθεραπείας και
- Θεατρικής Αγωγής

Τα προγράμματα αυτά εφαρμόζονται ατομικά ή σε ομάδες ανάλογα με την περίπτωση του ατόμου στόχου. Αποτελούν θεραπευτικά μέσα που βασίζονται στην εμπειρία του φορέα στην Ειδική Αγωγή σε περιπτώσεις ατόμων με νοητική υστέρηση. Τα παράλληλα αυτά προγράμματα υλοποιούνται μετά από έκθεση της υποστηρικτικής ομάδας του κάθε τμήματος και την σχετική πρόταση από τους υπευθύνους του τμήματος.

### 3. **Ψυχοκινητική**

**Η ψυχοκινητική** αποτελεί μια άσκηση έκφρασης μέσω του σώματος με σκοπό την ανάπτυξη της αυτοσυνειδησίας και της εικόνας του σώματος που αποτελεί θεμελιακό παράγοντα της συνολικής ανάπτυξης του παιδιού (ψυχικά και διανοητικά). Ο όρος «ψυχοκινητική» υποδηλώνει τη λειτουργική ενότητα ψυχικών και κινητικών διαδικασιών ή αλλιώς τη στενή σχέση του κινητικού – σωματικού με το ψυχικό – πνευματικό. Είναι μια γενική θεωρία της κίνησης, η οποία ορίζει τις μεθοδολογικές αρχές που είναι ικανές να συνθέσουν τη βάση για μια σφαιρική αντίληψη αγωγής. Η «ψυχοκινητική» αφορά: α) Τη μελέτη των λειτουργιών και των διαταραχών της κινητικότητας σε σχέση με την ψυχική ζωή, και β) τη θεραπεία ή επανεκπαιδευτική πρακτική ή διορθωτική αγωγή που έχει σαν σκοπό την πρόληψη και τη διόρθωση καθυστερήσεων της ανάπτυξης και επίκτητων διαταραχών των ψυχοκινητικών λειτουργιών. Πρόκειται δηλαδή για ένα ευρύτατο πεδίο, μελέτης της ανάπτυξης και της ρύθμισης των ψυχοκινητικών λειτουργιών και των μεθόδων επανεκπαίδευσης (ή διορθωτικής αγωγής).

Η ψυχοκινητική δεν αποτελεί αυτόνομη επιστήμη, αλλά χρησιμοποιεί δεδομένα, θεωρίες και μέσα άλλων επιστημών όπως της βιολογίας, της ψυχολογίας, της φυσικής αγωγής, της γλωσσολογίας, κ.α.. Ως θεραπευτική μέθοδος (ψυχοκινητική θεραπεία) στοχεύει στην ανάπτυξη των εκφραστικών ικανοτήτων του ατόμου. Η προσέγγιση του αντικειμένου της ψυχοκινητικής προϋποθέτει μια ριζικά νέα αντίληψη του σώματος, καθώς οι «ψυχοσωματικές δομές» αντιμετωπίζονται μέσα στο πλέγμα της θέσης που κατέχει το σώμα στη σφαίρα του φανταστικού, της συμβολικής σημασίας του σώματος, της επικοινωνίας ή της «γλώσσας του σώματος».

Αποβλέπει σε μια βασική κατάρτιση, απαραίτητη σε κάθε παιδί (φυσιολογικό ή μη), δηλαδή αποσκοπεί στο να εξασφαλίσει την λειτουργική ανάπτυξη, λαμβάνοντας υπόψη τις δυνατότητες του παιδιού και να βοηθήσει τον συναισθηματικό του κόσμο να επεκταθεί και να ισορροπήσει, με το συγχρωτισμό με το ανθρώπινο περιβάλλον.

Η ψυχοκινητική αγωγή καλύπτει όλες τις μαθήσεις του μικρού παιδιού. Απευθύνεται σε όλα τα παιδιά ατομικά ή συλλογικά. Ξεκινάει και προχωράει με κλιμακώσεις πολύ ειδικές και κάθε σταθμός είναι αναγκαίος. Οι σταθμοί της ψυχοκινητικής είναι:

- 1)Αυτογνωσία
- 2)Γνωριμία του σώματος με το χώρο
- 3)Ισορροπία
- 4)Πλευρικότητα
- 5)Προσανατολισμός του σώματος στο χώρο
- 6)Γνωριμία και έλεγχος της αναπνοής.

#### **4. Εργοθεραπεία**

**Η Εργοθεραπεία** επιχειρεί την έκφραση του παιδιού μέσω της χειροτεχνίας και γενικά της δημιουργικής απασχόλησης. Καταγράφονται οι αντιδράσεις και αναζητείται το νόημα και η αξιοποίησή τους για την ανάπτυξη του ψυχισμού του παιδιού.

#### **Ο γενικός σκοπός της Εργοθεραπείας είναι:**

- να αναπτύξει κάθε παιδί – άτομο δική του πρωτοβουλία , να αποδεσμευτεί από πιθανές αναστολές και να εξασκήσει τις μυοκινητικές και πνευματικές του ικανότητες για να τελειώσει την εργασία του με αίσθημα ψυχικής ικανοποίησης και ευφορίας.
- να εκφράσει ελεύθερα και αβίαστα τις εντυπώσεις και τα συναισθήματα του για τον κόσμο που τον περιβάλλει
- να καλλιεργήσει την φαντασία, την παρατηρητικότητα, την επινοητικότητα του και να πειραματιστεί
- να αναπτύξει υπομονή , προσοχή, τάξη και μεθοδικότητα στη δουλειά του.
- να μάθει να χειρίζεται και να επενεργεί πάνω σε διάφορα υλικά , δίνοντας σε αυτά νέες ιδιότητες.
- να ασκηθεί αισθητικά συνδυάζοντας υλικό και χρώμα.
- δουλεύοντας ομαδικά να κοινωνικοποιηθεί και να αντιληφθεί την αξία της συντροφικότητας.

#### **Στόχοι της Εργοθεραπείας είναι:**

- 1)Η ανάπτυξη βασικών δεξιοτήτων
- 2)Η γνωριμία των αντικειμένων και υλικών για την εργοθεραπεία
- 3)Η γνωριμία και χρήση των διαφόρων εργαλείων
- 4)Η κατασκευή απλών αντικειμένων
- 5)Η εκμάθηση διαφόρων τεχνικών
- 6)Η προσοχή στα θέματα ασφαλείας και προφύλαξης από ατυχήματα

## **5. Μουσικοθεραπεία**

**Μουσικοθεραπεία** είναι η χρησιμοποίηση της μουσικής από ειδικά εκπαιδευμένο επιστήμονα μουσικοθεραπευτή, ως μέσο θεραπείας, με στόχο την αποκατάσταση, διατήρηση και βελτίωση της πνευματικής, σωματικής και ψυχικής υγείας. Η μουσικοθεραπεία γεφυρώνει την τέχνη της μουσικής και την επιστήμη της ψυχολογίας και εφαρμόζεται σε άτομα όλων των ηλικιών με σωματικά, ψυχολογικά ή διανοητικά προβλήματα.

## **6. Εκπαίδευση και Τεχνολογία**

Η χρήση του Υπολογιστή μέσα στα πλαίσια των προγραμμάτων των Ε.Ε.Ε.Ε.Κ. αποτελεί σημαντικό εργαλείο εκμάθησης. Για όλα τα άτομα με αναπηρίες αυτά η εκμάθηση και μόνο της χρήσης του Η/Υ και των πολυμέσων είναι επίτευγμα.. Έχει αποδειχθεί, ότι ο Η/Υ, με τα κίνητρα που δίνει στο παιδί, τα οποία το ωθούν στην επανάληψη δραστηριοτήτων, κάνει ένα είδος θεραπευτικής άσκησης καθώς τα παιδιά εμφανίζουν περισσότερη αυτοσυγκέντρωση τόσο σε χρόνο, όσο και σε ένταση, ενώ βελτιώνουν τη γνωστική, συναισθηματική και κοινωνική συμπεριφορά τους.

Τα παιδιά με αναπηρίες είναι δυνατόν να υποβοηθηθούν δουλεύοντας με Η/Υ. Ειδικότερα, λογισμικά «ανοικτού τύπου» δίνουν τη δυνατότητα στους εκπαιδευτικούς να προσαρμόσουν το διαδραστικό περιβάλλον ανάλογα με τις μαθησιακές ιδιαιτερότητες του κάθε παιδιού. Τα άτομα με φυσικές αναπηρίες, εκ γενετής ή επίκτητες, βρίσκουν συνήθως μεγάλη δυσκολία στο να κάνουν οποιαδήποτε κίνηση; να κινήσουν τα χέρια τους, να πιάσουν ένα βιβλίο και να γυρίσουν τις σελίδες του, να κρατήσουν ένα μολύβι και να ελέγξουν τις κινήσεις τους για να γράψουν. Για ορισμένους, ακόμη και να κρατήσουν σταθερό το κεφάλι ή το βλέμμα τους είναι δύσκολο. Είναι δυνατόν όμως να γίνουν προσαρμογές σε μηχανικά εργαλεία και εξαρτήματα της νέας τεχνολογίας, ώστε τα επιτεύγματα της να φανούν χρήσιμα και για τα άτομα αυτά. Επειδή πολλά φυσικώς αδύνατα άτομα δεν μπορούν να χρησιμοποιήσουν πληκτρολόγιο, έχουν κατασκευαστεί, για παράδειγμα, ειδικές συσκευές που προσαρτώνται στο κεφάλι ή και στο πόδι και, με τη βοήθεια ενός ειδικού εξαρτήματος μπορούν να χτυπούν τα πλήκτρα. Άλλοτε πάλι οι χρήστες απλώς κοιτάζουν την οθόνη που εμφανίζει διαδοχικά και - με ρυθμούς προσαρμοσμένους στις δυνατότητες του καθενός -δίνουν το κατάλληλο σήμα ή την εντολή με ένα απλό διακόπτη ή κινώντας ένα ειδικό καλώδιο. Ο εκπαιδευτικός ετοιμάζει ασκήσεις με συγκεκριμένο λεξιλόγιο, αφού συμβουλευτεί τα στοιχεία της προόδου του κάθε μαθητή στα αρχεία του Η/Υ, εισαγάγει στο λογισμικό διδακτικό υλικό που έχει σχεδιαστεί για εργασία, δημιουργεί πεδία με πληροφορίες, βάζει τα παιδιά που δεν μπορούν να γράψουν λέξεις να τις δουλέψουν με εικόνες σε εικονογραφικό πληκτρολόγιο σε συνδυασμό με πρόγραμμα που «μαντεύει» τις λέξεις που θέλει να γράψει ο χρήστης κ.ά. Οι εικόνες που θα χρησιμοποιηθούν για τη μάθηση προφορικού ή γραπτού λεξιλογίου μπορεί να έχουν εισαχθεί στον Η/Υ από φωτογραφίες που έχουν τραβήξει ή συλλέξει οι ίδιοι οι μαθητές. Εικόνες και κείμενα των μαθητών γίνονται αφίσες μέσα στην τάξη μαζί με άλλα υλικά. Οι γλώσσες προγραμματισμού, όπως η Logo, που κατασκευάστηκαν για πειραματικές εφαρμογές, είναι ένα επιτυχές παράδειγμα «ανοικτού λογισμικού», που έχει αποδειχθεί πολύ χρήσιμο και για άτομα ειδικές ανάγκες. Για πιο ελαφρές αδυναμίες, υπάρχουν πληκτρολόγια που δεν επηρεάζονται από τον αδέξιο χειρισμό του χρήστη (παρατεταμένο πάτημα πλήκτρων, τρόμος χεριών, μη ηθελημένο πάτημα πολλών

πλήκτρων συγχρόνως κ.α.). Υπάρχει επίσης μηχανικό αλλά και λογισμικό, το οποίο πραγματοποιεί πολλές αυτοματοποιημένες λειτουργίες, ώστε να ελαχιστοποιείται η πολυπλοκότητα των απαιτούμενων κινήσεων. Άτομα, τέλος, που κουράζονται λόγω μυϊκών αδυναμιών να γράφουν στο σχολείο ή στις εξετάσεις, μπορούν να παίρνουν μαζί τους φορητό υπολογιστή και έτσι δεν θα διαφέρουν από τους σωματικά ικανούς συμμαθητές τους.

Έρευνες σε παιδιά προσχολικής ηλικίας με μαθησιακές δυσκολίες κατέδειξαν βελτίωση με δραστηριότητες στον Η/Υ. Τα παιδιά με τη Logo μαθαίνουν στοιχειώδεις κανόνες ποσοτικών σχέσεων, στρατηγικές επίλυσης προβλημάτων και αναπτύσσουν λογική σκέψη και κοινωνικές αλληλεπιδράσεις. Ακόμη, τα παιδιά μαθαίνουν αριθμητικές πράξεις και εκτελούν γεωμετρικές κατασκευές. Έχοντας καταφέρει όλα αυτά, τα παιδιά παίζουν με παιχνίδια με λαβύρινθους, με χαρακτηριστικά ζώων, με πολύ απλά σταυρόλεξα με εικόνες, με απλά εικονικά σύμβολα και απλές αριθμητικές πράξεις ή σύνθεση μουσικών φράσεων.

## 7. Τεχνικές

Στα περισσότερα Κέντρα Απασχόλησης Ατόμων με Αναπηρίες, είτε δημόσια είτε ιδιωτικά λειτουργούν παραπλήσια προγράμματα εκπαίδευσης με εξειδικευμένο προσωπικό καθώς και παραπλήσια εργαστήρια όπως και εργαστήρια Κεραμικής, Ζωγραφικής, Ζαχαροπλαστικής, Κοσμημάτων κ.α όπου τα άτομα με αναπηρίες εκπαιδεύονται και κοινωνικοποιούνται.

Ορισμένες **τεχνικές** που εφαρμόζονται είναι οι ακόλουθες:

**Η εργασία σε ομάδες.** Είτε ως μέθοδος είτε ως τεχνική, είναι ένα δύσκολο πλην όμως όχι ανέφικτο έργο για τον εκπαιδευτικό, εξαρτώμενο από πολλούς παράγοντες. Είναι απαραίτητη για την ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων. Κάτω από προϋποθέσεις, κατά την εργασία σε ομάδες, αναπτύσσονται επικοινωνιακές σχέσεις, εκφράζονται και οι πλέον διστακτικοί, βελτιώνοντας έτσι την απόδοσή τους, λείπει η ανταγωνιστική τάση, αφού ο στόχος είναι κοινός. Δίνεται η ευκαιρία με ανάληψη συγκεκριμένων ρόλων να αξιοποιήσει το κάθε μέλος της ομάδας κάποιο ιδιαίτερο ταλέντο του. Αναπτύσσεται το αίσθημα της ισοτιμίας, της συνυπευθυνότητας, της αποδοχής του άλλου, της αλληλεξάρτησης. Επίσης, η εργασία που παράγει η ομάδα είναι πιο αποτελεσματική και δίνεται η δυνατότητα αμοιβαίων διορθώσεων.

**Η τεχνική του καταιγισμού ιδεών (Brainstorming).** Εξασφαλίζει μεγάλη συμμετοχή, αξιοποιεί τη δημιουργικότητα και τα βιώματα των παιδιών, αναπτύσσει την ελεύθερη έκφραση, την κριτική σκέψη και τη συνεργασία όλων. Μπορεί να εφαρμοστεί σε οποιαδήποτε φάση ενός προγράμματος. Είναι ιδανική για την επιλογή του θέματος και το χωρισμό του σε υποθέματα (π.χ. αναφέρουμε χρήσεις του νερού, αναφέρουμε επαγγέλματα που σχετίζονται με το νερό κ.α. Καταγράφονται όλες οι ιδέες και στη συνέχεια είναι δυνατόν με την ίδια τεχνική να ομαδοποιηθούν σε ευρύτερες κατηγορίες θεμάτων ή υποθεμάτων).

**Η μελέτη περίπτωσης.** Αφορά στη μελέτη και ανάλυση ενός πραγματικού ή κατά το δυνατόν πλησιέστερου στην πραγματικότητα παραδείγματος (π.χ. ενός επίκαιρου γεγονότος ή προβλήματος που δημιούργησε ή τείνει να δημιουργήσει επιπτώσεις για

το περιβάλλον. Επιδιώκεται η διερεύνηση εναλλακτικών λύσεων για την αντιμετώπιση ή αποφυγή των επιπτώσεων).

**Ο χάρτης εννοιών (concept map).** Αποτελεί μία σχηματική αναπαράσταση πλαισίων/ετικετών με βασικές «έννοιες κλειδιά» σχετικές με το θέμα που εξετάζεται. Οι βασικές αυτές έννοιες συνδέονται μεταξύ τους με γραμμές ή τόξα. Πάνω στους συνδέσμους (γραμμές ή τόξα) γράφονται λέξεις ή φράσεις, οι οποίες αναδεικνύουν τη σχέση μεταξύ των συνδεομένων «εννοιών κλειδιών». Στην ανοικτού τύπου χαρτογράφηση εννοιών, οι μαθητές (ατομικά ή ομαδικά) εμπλέκονται σε προσπάθεια αναγνώρισης των εννοιών και διερεύνησης των μεταξύ τους σχέσεων. Στην περίπτωση αυτή, μπορεί να προκύψουν διαφορετικές εκδοχές χαρτογράφησης από κάθε μαθητή ή κάθε ομάδα. Στην κλειστού τύπου χαρτογράφηση, δίνεται το πλέγμα των σχέσεων και καλούνται οι μαθητές να τοποθετήσουν τις «έννοιες κλειδιά» και τις συνδετικές λέξεις/φράσεις στις κατάλληλες θέσεις. Στην περίπτωση αυτή, η τελική εκδοχή του χάρτη εννοιών θα είναι ίδια για όλους με μικρές αποκλίσεις στις συνδετικές λέξεις/φράσεις, που δεν αλλάζουν νοηματικά τον όλο χάρτη.

**Τα παιχνίδια προσομοίωσης,** ρόλων, αντιπαράθεσης απόψεων. Οι μαθητές/τριες δραματοποιούν μια πραγματική ή φανταστική κατάσταση, παίζοντας διάφορους ρόλους. Ανάλογα με το ρόλο του ο καθένας επιχειρηματολογεί για την υπάρχουσα κατάσταση. Για παράδειγμα, σε μία συνάντηση πολιτών, φορέων και δημοτικού συμβουλίου, η συζήτηση αφορά το «τι μέλλει γενέσθαι» ενός μεγάλου ακάλυπτου χώρου του δήμου. Ο Δήμαρχος θέλει να τον αξιοποιήσει για την ανέγερση δημοτικού εμπορικού κέντρου, κάποιοι πολίτες επιθυμούν να γίνει πάρκο, κάποιοι άλλοι προτείνουν να πουληθεί σε ενδιαφερόμενους ιδιώτες και με τα χρήματα να ανακαινιστεί και να επεκταθεί το Δημαρχείο, κάποιοι να μείνει όπως είναι κ.ο.κ. Ο εκπρόσωπος της κάθε άποψης προσπαθεί να αιτιολογήσει την επιλογή του.

**Η αφήγηση.** Μπορεί να λειτουργήσει ως εργαλείο για τη δημιουργία κατάλληλου μαθησιακού περιβάλλοντος αλλά και ως μέσο για το πέρασμα κατάλληλων μηνυμάτων, αντιλήψεων, γνώσεων, αξιών, συμπεριφορών. Είναι δυνατόν να οργανωθούν διάφορες δραστηριότητες που αφορούν την αφήγηση, ανάλογα με το τι επιδιώκεται κάθε φορά. Για παράδειγμα, πρόσκληση στο σχολείο λαϊκών ή σύγχρονων αφηγητών, ελεύθερη διήγηση από τα παιδιά και τον εκπαιδευτικό (όνειρα, ταινίες, περιεχόμενα βιβλίων, περιστατικά της καθημερινότητας, κ.α.), αναδιήγηση ιστοριών, ή ακόμη και σχεδιασμό ενός Project (π.χ. καταγραφή αφηγήσεων από ηλικιωμένους σε σχέση με παλιό φωτογραφικό υλικό)

Στα περισσότερα Κέντρα Απασχόλησης Ατόμων με Αναπηρίες οι σπουδαστές απασχολούνται σε παραγωγικές εργασίες και το μεγαλύτερο μέρος των εσόδων καταβάλλεται στους ίδιους. Το πρόγραμμά παρόλο που έχει κυρίως εργασιακό χαρακτήρα, είναι εμπλουτισμένο με κοινωνικοποιητικές δραστηριότητες που στοχεύουν στην συντήρηση αλλά και στην περαιτέρω ανάπτυξη των δεξιοτήτων ζωής που αποκτήθηκαν στο πρόγραμμα της επαγγελματικής κατάρτισης. Συνδυάζει την άσκηση στην εργασία με την καλλιέργεια της αυτονομίας, λαβαίνοντας υπόψη τις ιδιαίτερες ανάγκες του ενήλικα με νοητική υστέρηση.

Η επαγγελματική κατάρτιση είναι μέρος μιας παιδαγωγικής διαδικασίας που στοχεύει στην ολοκλήρωση της προσωπικότητας. Στόχος όλων των παιδαγωγικών δραστηριοτήτων είναι να οδηγήσουν τον σπουδαστή στη μεγαλύτερη δυνατή αυτονομία. Να τον προετοιμάσουν έτσι ώστε να μπορεί να φροντίζει τον εαυτό του, να κυκλοφορεί μόνος του, να είναι σε θέση να εργαστεί σε δουλειές που του



ταιριάζουν, να γνωρίζει τα δικαιώματα αλλά και τις υποχρεώσεις του. Και αν οι δυσκολίες του είναι μεγάλες, το πρόγραμμα θα τον βοηθήσει να χρειάζεται στο μέλλον λιγότερη στήριξη από την οικογένεια, θα τον προετοιμάσει για να ζήσει και να εργαστεί με αξιοπρέπεια σε ένα προστατευμένο περιβάλλον.

Οι κύριοι τομείς άσκησης στις δεξιότητες ζωής είναι :

**Αυτοεξυπηρέτηση:** άσκηση στην ατομική καθαριότητα και στο ντύσιμο

**Μαγειρική-νοικοκυριό:** άσκηση στην παρασκευή απλών φαγητών και ροφημάτων, γνώσεις για τα τρόφιμα, καθαριότητα, σερβίρισμα, χρησιμοποίηση συσκευών κουζίνας.

**Κυκλοφοριακή αγωγή:** άσκηση στον προσανατολισμό, στη χρήση μέσων μαζικής μεταφοράς, στις αγορές από καταστήματα, στην πληρωμή λογαριασμών, στη χρήση υπηρεσιών (ταχυδρομείο, τράπεζα)

**Συντήρηση σχολικών γνώσεων:** συντήρηση γνώσεων στην ανάγνωση, γραφή και αριθμητική με δραστηριότητες που είναι ενσωματωμένες οργανικά στο υπόλοιπο πρόγραμμα (αγοροπωλησίες σε περίπτερο που λειτουργεί στα διαλείμματα, χρησιμοποίηση του εσωτερικού ταχυδρομείου, έκδοση μαθητικού περιοδικού κ.α.)

**Κοινωνικά μαθήματα:** ανάπτυξη βασικών εννοιών και κοινωνικών γνώσεων σε θέματα όπως κυκλοφορία, κίνδυνοι στο σπίτι, υγιεινή του σώματος, σεξουαλική αγωγή κ.α.

**Άσκηση των επικοινωνιακών δεξιοτήτων:** ανάπτυξη των δεξιοτήτων στην επικοινωνία και στην κοινωνική συναλλαγή μέσω μικρών ομάδων και γενικών συνελεύσεων και ενεργό εμπλοκή των σπουδαστών στη λειτουργία του Εργαστηρίου

**Εξωτερικά ψυχαγωγικά προγράμματα:** εκδηλώσεις όπως εκδρομές, ταξίδια, επισκέψεις σε θέατρα και κινηματογράφους και συνεστιάσεις, προσαρμοσμένες κάθε στις ηλικιακές ανάγκες των σπουδαστών μας, που δίνουν την ευκαιρία άσκησης σε κοινωνικές δεξιότητες.

**Πρόγραμμα θεάτρου:** συστηματική ανάπτυξη της φαντασίας και των μιμητικών δεξιοτήτων.

**Πρόγραμμα γυμναστικής:** άσκηση σε αθλητικά παιχνίδια και αθλήματα στίβου.

## **8. Κοινωνική Εργασία**

Επίσης σε όλες τις δομές υπάρχει η υπηρεσία Κοινωνική Εργασία η οποία παρέχεται από τον ειδικό (Κοινωνικό Λειτουργό), προς ένα ή περισσότερα άτομα προκειμένου να αντιμετωπίσουν ικανοποιητικά τις δυσκολίες που συναντούν στα πλαίσια της ατομικής ή της συλλογικής τους ζωής.

Οι μέθοδοι της Κοινωνικής Εργασίας που εφαρμόζονται είναι τρεις (3):

**Κοινωνική Εργασία με Άτομα (Κ.Ε.Α):** Βασικός στόχος είναι να κάνει προσιτές στον εξυπηρετούμενο όλες τις δυνατές λύσεις σχετικά με το ζήτημα που αναφέρει ότι τον απασχολεί.

**Κοινωνική Εργασία με Ομάδες (Κ.Ε.Ο):** Εφαρμόζεται σε ένα σύνολο ατόμων που είναι περισσότερα από δύο, τα οποία διατηρούν επαφή μεταξύ τους, διαθέτουν και αναγνωρίζουν ένα τουλάχιστον κοινό χαρακτηριστικό γνώρισμα και επιδιώκουν έναν τουλάχιστον κοινό στόχο.

**Κοινωνική Εργασία με Κοινότητα (Κ.Ε.Κ):** Οι στόχοι της μπορεί να είναι γενικοί και ειδικοί. Συνήθως αφορούν την πληροφόρηση όλων των μελών της κοινότητας για τις υπάρχουσες κοινωνικές υπηρεσίες, για τα δικαιώματα χρήσης τους, για την διαδικασία πρόσβασης σε αυτές κ.τ.λ.

Γενικότερα σε όλες τις δομές για να υπάρχει μεγαλύτερη παραγωγικότητα στα Εργαστήρια η μέθοδος της ομαδικής εργασίας είναι μια μορφή συνεργατικής μάθησης με στόχο να αναπτυχθεί η γνώση των εκπαιδευομένων, βασικές δεξιότητες τους, (π.χ. δεξιότητες επικοινωνίας, δεξιότητες συνεργασίας, δεξιότητες κριτικής σκέψης) και συμπεριφορά τους. Η δυνατότητα να συμμετέχει αποτελεσματικά στην εργασία μιας ομάδας θεωρείται ως επιθυμητή ικανότητα καταλληλότητας για εργασία και πρέπει να θεωρηθεί ως μέρος της εκπαιδευτικής εμπειρίας κάθε ατόμου. Πολλά άτομα στις ομαδικές εργασίες απολαμβάνουν τις αλληλεπιδράσεις με άλλους σπουδαστές, συνεργάζονται για την επίλυση προβλημάτων και ανταλλάσσουν ιδέες. Έχοντας ανθρώπους με ιδιαίτερες ανάγκες σε μια ομάδα εργασίας, μπορεί να ενισχυθεί το αίσθημα της συντροφικότητας και της ομαδικής εργασίας, όπου όλοι εργάζονται από κοινού για την εξεύρεση λύσεων για τις ανάγκες του καθενός.

Παρακάτω αναφέρονται μερικές **Στρατηγικές Διευκόλυνσης**. Αυτές πρέπει να περιλάβουν την εκτίμηση των εξής:

- Φυσικό περιβάλλον: τακτοποίηση της αίθουσας έτσι ώστε όλοι οι σπουδαστές να μπορούν να δουν ο ένας τον άλλον
- Συζητήση με τους σπουδαστές τις διάφορες δεξιότητες που περιλαμβάνονται στην επιτυχή ομαδική εργασία
- Το προσωπικό πρέπει να προσφέρει την υποστήριξη για να ενθαρρύνει την ανάπτυξη των διοικητικών δεξιοτήτων στην ομάδα
- Τα άτομα με αναπηρίες πρέπει να μπορούν να οργανώσουν τα άτομα που τους υποστηρίζουν κατά τη διάρκεια της εργασίας της ομάδας. Η ομάδα θα πρέπει να είναι ευαίσθητη και ενθαρρυντική για αυτές τις απαιτήσεις
- Ενθάρρυνση όλων των εκπαιδευόμενων να οργανώσουν τα σχέδια εργασίας, τα χρονοδιαγράμματα και τις προθεσμίες ως μέρος της αξιολόγησης τους
- Ενθάρρυνση των σπουδαστών να αναφέρουν τα οποιαδήποτε προβλήματα για να αποφευχθούν νωρίς τυχόν αποτυχίες του στόχου της ομάδας
- Καθιέρωση σαφών διαδικασιών αναφοράς στις ομάδες και στα άτομα για να μπορούν να αντιλαμβάνονται τότε δεν μπορούν να λύσουν ένα πρόβλημα από μόνοι τους

- Μην επιτρέπεται στις ομάδες να κάνουν επιλογή στα μέλη τους, όπου χρειάζεται, ορίστε εσείς τους σπουδαστές σε ομάδες
- Ανακοίνωση σαφών οδηγιών που να δηλώνουν τις προσδοκίες του εκπαιδευτικού από τους μετέχοντες στην ομαδική εργασία
- Εξασφαλίστε ότι έχουν αντιληφθεί τις ευθύνες τους ως ομάδα, τόσο προς την ομάδα, όσο και προς τον εαυτό τους
- Βεβαιώση ότι όλα τα μέλη ομάδας είναι σίγουρα για το ρόλο τους στην ομάδα
- Είτε ορίστε συγκεκριμένους ρόλους είτε επιτρέψτε στους σπουδαστές να επιλέξουν
- Αλλαγή των μέλων των ομάδων ανά διαστήματα
- Εξετάστε αν υπάρχει προκατάληψη με ευαισθησία, σθεναρά και γρήγορα
- Μεταβάλλετε τη φύση των ρυθμίσεων που χρειάζονται για την ομάδα εργασίας
- Παρουσιάσεις: δώστε στους σπουδαστές καλές οδηγίες και δώστε τους σαφείς κανόνες και κριτήρια στα οποία αξιολογούνται, π.χ. παρουσιάσεις αφίσας παρουσιάσεις PowerPoint, ειδικές αξιολογήσεις
- Με την ολοκλήρωση, ρωτήστε τους σπουδαστές πώς έλυσαν τα οποιαδήποτε προβλήματα
- Ζητήστε από τους σπουδαστές να αξιολογήσουν τι έμαθαν από την εργασία σε μια ομάδα
- Ζητήστε από τους σπουδαστές να προσδιορίσουν οποιεσδήποτε μεταβιβάσιμες δεξιότητες που θεωρούν ότι έχουν αναπτυχθεί ως αποτέλεσμα της ομαδικής εργασίας.
- Ζητήστε από τους σπουδαστές να προσδιορίσουν τη νέα υπαγόμενη συγκεκριμένη γνώση που αποκτιέται μέσω της εργασίας σε μια ομάδα.

Τέλος πρέπει να σημειωθεί ότι η εκπαίδευση δεν είναι μόνο μια μαθησιακή αλλά και μια ψυχολογική διαδικασία γι' αυτό και οι εκπαιδευτές οφείλουν να εκπληρούν και το ρόλο του παιδαγωγού – ψυχολόγου, να είναι και καλοί σύμβουλοι και καλοί εμπυχωτές. **Συμβουλευτική** ονομάζεται η προσέγγιση που ακολουθεί ο εκπαιδευτής ο οποίος προσφέρει ψυχολογική βοήθεια ή στήριξη σε μαθητές του ή σε γονείς μαθητών του προκειμένου να ικανοποιήσουν τις ανάγκες τους. Δεν επιδιώκεται ψυχανάλυση αλλά ψυχολογική στήριξη αυτών.. Η συμβουλευτική και οι συμβουλευτικές δεξιότητες επιδιώκουν να ενισχύσουν την ψυχική υγεία των ατόμων με αναπηρίες, να μειώσουν το άγχος, να αντιμετωπίσουν ρεαλιστικά το πρόβλημα, να αποκτήσουν αυτοπεποίθηση, να διαμορφώσουν θετικές στάσεις απέναντι στους άλλους ανθρώπους γεγονός που θα ενισχύσει και την αντίληψη της προσωπικής τους αξία.

Στη συμβουλευτική μπορούμε να ξεχωρίσουμε τρία σχήματα επικοινωνίας: 1.

τη μη ανακλαστική συμβουλευτική, 2. τη μεταβατική συμβουλευτική, 3. την ανακλαστική συμβουλευτική

Η ανακλαστική συμβουλευτική αναφέρεται σε μια συμμετρική κάθετη επικοινωνία.

Η μεταβατική συμβουλευτική ακολουθεί το μοντέλο του μεσολαβητή, δηλαδή αυτός, που ζητάει συμβουλή αναλαμβάνει ένα μέρος της υπευθυνότητας μέσω της συμβουλευτικής διαδικασίας, ώστε αυτός να λειτουργεί ως σύμβουλος ο ίδιος από μόνος του.

Αντίθετα η ανακλαστική συμβουλευτική εμπεριέχει περισσότερο μια συμμετρική παράλληλη δομή επικοινωνίας, στην οποία τόσο ο σύμβουλος όσο και ο συμβουλευόμενος μπορούν ν' αλλάξουν ρόλους ανάλογα με την εκάστοτε κατάσταση. Συνήθως οι εκπαιδευτικοί λόγω άγνοιας χρησιμοποιούν τις πιο πολλές φορές τη μη ανακλαστική μέθοδο.

Ο εκπαιδευτικός λόγω της καθημερινής επαφής με τον μαθητή και τη συχνή επικοινωνία με την οικογένειά του μπορεί να αναπτύξει μια ουσιαστική σχέση μαζί τους, να κερδίσει την εμπιστοσύνη τους, να τους στηρίξει ψυχολογικά και να προσφέρει ανεκτίμητη βοήθεια. Βασική προϋπόθεση γι' αυτό είναι: α) να διαθέτει γνώσεις και δεξιότητες συμβουλευτικής, β) να βασίζεται σε κάποιες αρχές συνεργασίας με τους γονείς.